

Ve skutečné politice, v úvahách o „společném dobrém“ jde vždycky o budoucnost

Moc, nudné politické programy a touha po vůdcích, hybné síly ve společnosti, společné dobro

Dva roky jste byl poslancem, potom ministrem školství v Tošovského vládě a také jste byl kandidátem na prezidenta. Změnilo politické angažmá váš pohled na lidi v politice?

Ano, a hodně výrazně. Zejména na začátku, po roce 1989, jsem se setkal s mnoha i světovými politiky, a to první překvapení bylo, že jsou to docela obyčejní lidé, lidé jako my. S různými silnými a slabými stránkami, s nadějami a předsudky, se sympatiemi k někomu, a naopak s nechuť k jiným. Trochu mě vyděsilo, když jsem si uvědomil, jak velkou roli i v té nejvyšší politice hraje náhoda a nálada.

A druhé velké překvapení se týkalo možností vrcholných politiků. Jako laici si představujeme, že ministr nebo prezident může skoro všechno. Jenže když chce něco udělat, musí si zajistit podporu a spolupráci mnoha jiných – ministrů, poslanců, úředníků a novinářů – a stráví spoustu času tím, že je přesvědčuje. A zejména demokratický politik je omezen zákony, pravidly i zvyklostmi – a někdy je i rád, že se o ně

může opřít. Jen ti nejhorší diktátoři, kterých se všichni báli, jako byl Stalin, Hitler nebo Kim Ir Sen, tahle omezení možná neznali, zato se ale nikdy nedozvěděli, jak to ve skutečnosti je, protože jim všichni lhali. Mohli sice rázně rozhodovat, ale čím dál tím víc vlastně naslepo, a tak napáchali hrozné věci. O tom, jak se vyvražďování Židů technicky dělá, se prý před Hitlerem nesmělo mluvit, asi proto, že by to přece jen rušilo jeho šílené představy.

Už jsme narazili na to, že představa mocných „tam nahore“ a nás bezmocných chudáků dole je mylná... Mohl byste rozvést, jak si představujete moc?

Důležitá otázka! Mě přesvědčil rozbor slavného německého sociologa Maxe Webera, který rozlišuje *moc* a *panství*. *Moc (Macht)* je podle něho „schopnost prosadit svoji vůli, případně i proti vůli jiných“. To se mi líbí, protože vystihuje důležitou skutečnost, že nějakou *moc* má každý člověk, ale i živočich a konec konců i třeba bříza, která roste ze staré zdi a svými kořínky se „prosazuje“, až ji roztrhá a zboří. Každý živý organismus musí „prosazovat svou vůli“, pokud ovšem není zrovna ne-mocný, a když se přestane prosazovat, už není živý.

Vyšší, složitější živočichové, kteří žijí ve skupinách, mívají nějakého *vůdce smečky*, za kterým jdou a který jaksí shromažďuje, kumuluje jejich jednotlivé schopnosti do společného jednání a prosazování. To je u člověka nekonečně účinnější, protože má řeč a může druhé lákat, může jim vyhrožovat a může je do značné míry ovládat. Všichni pak prosazují jeho vůli, což je ovšem podstatně účinnější, než kdyby ji prosazoval sám. *Vůdce*, náčelník a později i panovník tak má k dispozici kromě své vlastní moci ještě koordinovanou a organizovanou moc či přesněji vládu nad svojí družinou, což Weber nazývá *panství (Herrschaft)*.

V politice jde právě o toto *panství*, které se může opírat o strach z náčelníka, o důvěru a obdiv k jeho schopnostem, odvaze, majetku a podobně, a to už od těch nejstarších a nejjednodušších organizací společnosti až po ty největší a nejsložitější. Ty bývají organizovány demokraticky, nebo diktátorsky, ale v obou případech se musí opírat i o souhlas nějaké

užší družiny náčelníka. Ani ti nejhorší diktátoři, kteří celou společnost ovládají strachem, se bez takové oddané skupiny neobejdou. Předností demokracie je, že tohle probíhá před očima veřejnosti a každé čtyři roky se panovníkova družina (čili vládní strana) musí ucházet o podporu všech poddaných. To diktátoři dobře vědí, proto své vlády označují jako *demokratické* a snaží se, aby podpora poddaných byla masová, aby doba jejich vlády nebyla omezená, aby neměli žádnou konkurenci a aby svoji vůli mohli prosazovat úplně všude, i když ovšem zprostředkovaně přes členy své družiny.

Vláda tedy buduje svoji pozici tím, že sbírá naše individuální moci a skládá je dohromady?

Ano, diktátoři tím sledují své často pološílené cíle, demokracie tak budují svobodné a inspirativní prostředí, kde se člověk těch druhých nemusí bát a může se spolehnout na právo a majetek či peníze.

Peníze jsou geniální, protože jsou nenásilným prostředkem prosazování vlastní vůle. Aby ale skutečně fungovaly, to jest platily, potřebují pevný rámec práva a slušnosti, který nesmí být na prodej a který musí zajišťovat neprodejná státní moc. Kdyby si každý mohl tisknout bankovky, brzy by přestaly platit. Policisté, soudci, starostové a zákonodárci tudíž nesmějí být ke koupi, aby hledali spravedlnost, vymáhali daně, starali se o bezpečnost, aby trestali nejen násilníky, ale i třeba penězokazy a podvodníky a nepřipustili vznik parazitních, dílčích panství, jako jsou gangy a mafie.

Nenásilné vládnutí prostřednictvím peněz se ovšem s bohatstvím neodolatelně přitahuje, čemuž se stát musí neustále bránit. Korupci rád přirovnávám k dřevěné loďce, která se nedá úplně utěsnit, ale běda tomu, kdo by přestal vylévat vodu. Na společnost, kde se vládne pomocí peněz, nemusí být zrovna povznášející pohled, jak to vyjadřuje název *kapitalismus*, a přece je to právě pro nás obyčejné lidi nesrovnatelně lepší, než když se moc prosazovala kalašnikovem a koncentráky.

Přibližně jednu generaci od pádu železné opony se ke slovu přihlásilo hnutí ANO Andreje Babiše a poměrně rychle si tato

strana bez jasného programu, bez snahy vymezit se na ose pravice – levice vydobyla místo na politické scéně. V roce 2013 získala devatenáct procent hlasů a v roce 2017 s téměř třiceti procenty vyhrála parlamentní volby. Co to vypovídá o naší společnosti?

To já ovšem také nevím, ale tak jako mnoho našich současníků – něco si o tom myslím. Zmínil jste osu levice – pravice, jenže ta už dost dlouho v politice nefunguje. Ještě před sto lety byla společnost výrazně strukturovaná, rozdělená na velké skupiny se společnými zájmy. V Čechách bylo pár milionů dělníků, o něco méně sedláků a chalupníků, nějací živnostníci a „horních deset tisíc“ bohatých továrníků a obchodníků. Tyhle skupiny stály proti sobě, ale každá z nich se snažila zorganizovat a jednat společně. Dnes máme desetkrát méně dělníků, takže odbory spíš skomírají, máme tři procenta zemědělců, z toho jen pár tisíc soukromých restituentů, a pár tisíc skutečně bohatých lidí, většinou akcionářů, o nichž se nic neví. Jejich jména nejsou na obchodech a reklamách, nevystupují na veřejnosti a do veřejných věcí zasahují jen skrytě. Ti v moderních totalitních diktaturách tvoří *oligarchické* jádro panovníkovy družiny, v tradičním názvosloví *dvorskou šlechtu*, případně ruskou *opričninu*.

Politické strany dnes zkrátka nemají zformované, připravené společenské skupiny, které by mohly zastupovat. To neplatí jen v Česku, proto se podobné jevy vynořují i na Západě včetně USA. Velká témata, na nichž strany kdysi vznikly – emancipace národa, všeobecné volební právo, osmi-hodinová pracovní doba, odbory, důchody, pojištění a tak dále – se vlastně prosadila, takže nemají co dát do programu.

Kromě toho tu máme dost lidí, které svoboda moc nezajímá a kteří v roce 89 spíš něco ztratili. Jsou ovšem v menšině a nemají žádný pozitivní společný zájem, a tak se o ně starají „extrémní“ strany: komunisté, okamurovci, „političtí podnikatelé“, jak tomu říkala paní Bobošíková. Pár jejich vůdců se dostane do parlamentu, ale koaličně spolupracovat nemají s kým, a tak je to spíš negativní volba. Možná jsou s tím spokojeni, ale možná také čekají na svoji příležitost, a tak mohou být nebezpeční, jako Henlein za první republiky.

Nenahrává extrémním stranám a politickým podnikatelům často zmiňovaný pocit, že tradiční strany se příliš vzdálily obyčejným lidem, že pro ně nic nedělají?

Spíš bych řekl, že klasické strany mají málo *kmenových voličů* a nechťejí si to s nikým rozházet, takže jejich programy jsou bezzubé a jsou si tak podobné, že je nikdo nečte. A vláda s opozicí hraje jen jakési derby: modří proti žlutým a naopak, kdo s koho, pokud spolu dokonce neuzavrou opoziční smlouvu. Ani k takové zásadní otázce, jako je postoj vůči evropské integraci a unii, která by soudnému člověku měla být jasná, se nikdo neodvážá říct jasně kladné stanovisko, takže vzniká dojem, že v Česku převládá skepse. Ale běda českému hospodářství, kdyby skutečně převládla. Ministři, kteří nesou faktickou odpovědnost, to dobře vědí a jsou v povinné skepsi přece jen zdrženlivější. Těhle patové situaci, kde chybějí velká témata, a o výsledku voleb rozhoduje reklama, odpovídají patové výsledky: reklamní agentury to zřejmě dělají dobře na obou stranách. V systémech dvou stran to bude 51 : 49, při více stranách to budou široké a nepevné koalice, kde třicet procent hlasů je už „drtivé vítězství“.

V takové atmosféře, kde vláda musí chodit po špičkách, aby nepadla, může vyniknout odhodlaný tribun lidu, který dává najevo bezohlednou ráznost a aspoň sem tam něco prosadí, někoho klepne přes prsty. Nejlépe úspěšný podnikatel, zvyklý prosadit si svou. Jeden mi kdysi řekl, že „kdo platí, rozhoduje“, a zřejmě tomu věřil. Takový byl už třeba pan Bárta, jemuž se ovšem hnutí rozpadlo, stejně jako první pokus panu Okamurovi, kdežto pan Babiš si svoji družinu vybral pečlivěji a vybavil ji dvojími novinami. Ale také si stát představuje jako firmu a sebe jako principála. Je charakteristické, jak se všichni, včetně pana prezidenta, snaží obejít parlament a opírat se o sympatie voličů: zvykáme si na to, že naše vlády – v rozporu s ústavou – nepotvrdil parlament. Masa voličů, kteří mají i jiné starosti, se dá snáze manipulovat než poslanci, kteří přece jen nesou nějakou odpovědnost. Tu v „přímé demokracii“ s tajným hlasováním a referendy nenese už nikdo.